

Микола Домантович

ПЕРЕХОДИЧІ: ВІДЛУННЯ ВІКІВ

*На пам'ять моїм землякам –
теперішнім і майбутнім поколінням...
М.К. Домантович*

Переходичі – Рівне
2008 рік

ЗМІСТ:

1. Мій рідний край ..... ст. 3
2. Перші жителі, хто вони? ..... ст. 4
3. Початок іншого життя ..... ст. 9
4. Великі здобутки і втрати .....ст. 13
5. Навіки в пам'яті народній .....ст. 18
6. Післямова ..... ст. 22

Мій рідний край

Здавна то був край, який пізніше назвуть «переходицьким», ще ніким раніше не потривоженим. На десятки, сотні кілометрів простяглися непрохідні поліські болота аж до самого Пінська, що в Білорусі. Серед них загубилися маленькі й трохи більші островці. Це була первозданна природа, якої ще по-справжньому не торкалась урбаністична цивілізаційна діяльність людини. І жили серед цієї дикої природи різні мешканці: звірі, птахи; росли рідкісні рослини, наприклад комахоїдна росичка тощо.

Ліси, переважно змішані, характерні для Полісся: дуб, сосна, береза, вільха, осика, крушина, горобина й хашці, утворені серед них різноманітним підліском, вербою та лозами.

У дуплах столітніх дерев роїлися сотні бджолиних сімей, а на їхніх кронах - рисі, куниці, білки.

Від ранньої весни й протягом цілого літа природа жила розмаїттям прибулих й осілих птахів, з їхнім неповторним співом.

Особливого колориту бувають весняні ранки. Зі сходом сонця та новою силою пробуджується все навкруги. І заливається тисячоголосим співом птаства природа: ліси, болота. Ніби змагаючись, найголосніше курличуть журавлі, а в небі зі свистом і кряканням пролітають табуни диких качок, чирків, гусей. На болотах «деруть» деркачі, «печуть» стречуни, голосно посвистують свістьолки, а ночами «стогнуть» болотні бугаї. На всі чотири сторони, гуртуючись на своєрідних токах, «болбочуть», «чушикають» сотні, тисячі тетерів. Іде своєрідний весільний бал. То тут, то там таке ж дійство провадять глухарі, з притаманним тільки їм «цоканням», піснями. Ліс заповнений торохтінням дятлів, жовн. Ночами чути гавкання лисиць, своєрідний крик сов, зайців, вий вовків, трохи слабший рев диких козлів, і сильніший — лосів, хрюкання й повискування диких свиней. І впліталось в це багатомільйонне різноголосся й квакання жаб. Маленькі й трохи більші озерця та річечки, як і все болото навкруги, були заповнені водою, і водилася там тьма-тьмуца риби, в'юнів. Усе це було, здається, не так давно: всього лише декілька століть тому, а можливо - й того менше.

Як свідок тих далеких часів стоїть самотньо на колишньому хуторі Грикова,

розпростерши свою пишну крону, сосна. Ніхто не знає, скільки їй років: двісті, триста, а, можливо, й більше. Стоїть вона твердо, як справжня господиня цього краю. На десятки кілометрів навкруги не залишилося подібних до неї. Ще до п'ятдесятих років минулого століття росла поруч неї, як рідна сестра, така ж сосна, але її спалила жорстока рука людини. День і ніч тужливо шумить вціліла, ніби розповідаючи про ті далекі часи: «Ось, дивіться, люди, якими ми були колись. І не тільки в мене, а в бортях сотень таких, як я, жили трудівниці- бджоли». Чи то сумом, чи то докором, день і ніч линуть

від її крони звуку, - голос величавої бабусі-сосни. А, можливо, вона розповідає про те, що «побачила» зовсім нещодавно...

Перші жителі, хто вони?

Пройдуть роки, минуть століття й у пам'яті майбутніх поколінь не залишиться й згадки про минуле села та його жителів. Зітруться в пам'яті відомості про ті далекі часи, умови, в яких жили наші предки, деталі їхнього побуту, культури, занять.

2008 рік... Початок розповіді про історію мого рідного села Переходичі, що загубилося серед лісів і непрохідних боліт неозорого Полісся. Невідомо, коли з'явилися перші мешканці цього дикого краю. Скільки їх було спочатку: одна чи декілька сімей? Хто вони, і звідкіля прибули?

Можна лише здогадуватися, адже людей в цей необжитий край загнала нужда, неволя. Вони знайшли тут омріяні спокій і свободу.

І назвали це поселення, тобто хутір, а згодом село — Переходичами! Звідкіля ця назва, ніхто достеменно не знає, бо жодних писемних згадок і усних переказів немає, як і відомостей про час появи перших жителів.

Чому так назвали поселення, - можна лише здогадуватися за його місцем розташування. Мабуть, тому, що тільки в суху літню пору або в морозяну зиму можна було доїхати до нього волами, а решту року люди добиралися сюди пішки, переходячи грузькі болота...

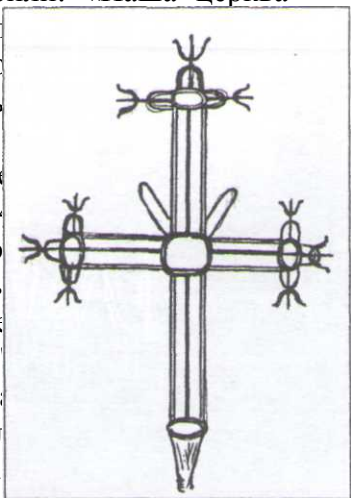
За мовою і культурою, тодішнім побутом — це були прибульці з родини найближчих слов'янських народів, які жили не так далеко від цього краю. В їхній мові поєдналися українські, білоруські, польські слова, які стали основою мови жителів села зі своєрідним колоритом та говіркою. Навіть обряди, одяг, культура, побут були притаманними лише людям цієї місцевості. Вони відрізнялися від людей навколишніх сіл. Довгі часи переходівці були прикладом доброчесності, високої моралі та гостинності. Навіть донині в пам'яті старших за віком збереглася давня поговорка: «Краще погодувати поліського собаку, аніж поріцького чоловіка», тобто людей, які жили понад річкою Горинь, — білорусів.

Поступово зростала кількість населення, заселялися малі й трохи більші островки, придатні для ведення сільського господарства, ближчі до хутора, який згодом став центром села зі збудованою там церквою.

Про будівництво церкви, як символу духовності та об'єднання людей, хочеться розповісти детальніше.

Традиційно толока зі зведення храму відбулася в ті далекі часи, про які можна лише здогадуватися, адже достеменних відомостей про її будівництво немає. Старі люди, що жили в 50-60-х роках минулого століття, говорили: «Наша церква — найстаріша в усій окрузі після церкви, що в Давидгородку в Біл

Ось, що з цього приводу повідомила завідувачка бібліотеки в 1975 році до нашого села Переходичі приїздив науковець з матеріалами про старовину Поліського краю. Він розповідав, що церкву зберігається в архівах чи то Литви, чи Естонії. Скоріше за все називав, сягає часів утворення Польсько-Литовської унії 1572 року, правда — тяжко перевірити. Одне можна з упевненістю сказати: споруджували справді дуже давно, коли не було подовжньої дошки, без цвяхів. Її збудовано з тесаного дерева, колотих і тесаних, а підлога постелена без жодного залізного цвяха, прибито лише дерев'яними цвяхами збереглося до сьогодні. Над трьома куполами височіли ковані хрести. Особливу конфігурацію мав хрест на центральному куполі, який вказівкою владики. Однак його таки залишили в церкві на місці, де він лежить на горіщі дзвіниці, захований від людських очей - чудова історична пам'ятка. І хто його знає, чи коли-небудь цей хрест займе належне місце там, де йому подобає. Перипетії зі зняттям хреста з купола, на мою думку, пов'язані з тим, що в ньому

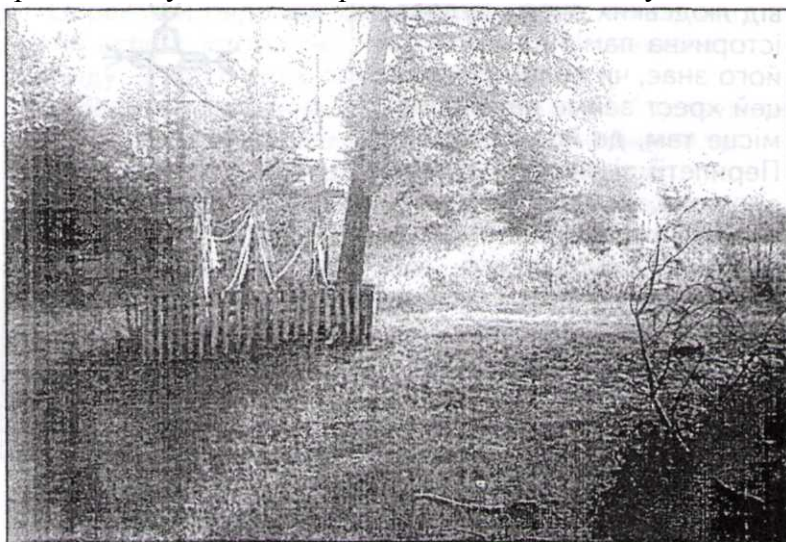
владика Московського патріархату уздрів елементи теперішнього державного малого герба незалежної України — Тризуба!

Покрита церква була спершу, можливо, соломою або очеретом, пізніше, мабуть, гонтою, а згодом - оцинкованою бляхою, яка й донині оберігає її від дощу і вітру. У дзвіниці, яку збудували наші сучасники (дзвіницю розвалило місцеве начальством у роки розвалу Радянського Союзу), висить табличка з написом: «Церква побудована в 1867 році при священникові Антоні Косачевському». Це - єдине письмове повідомлення,

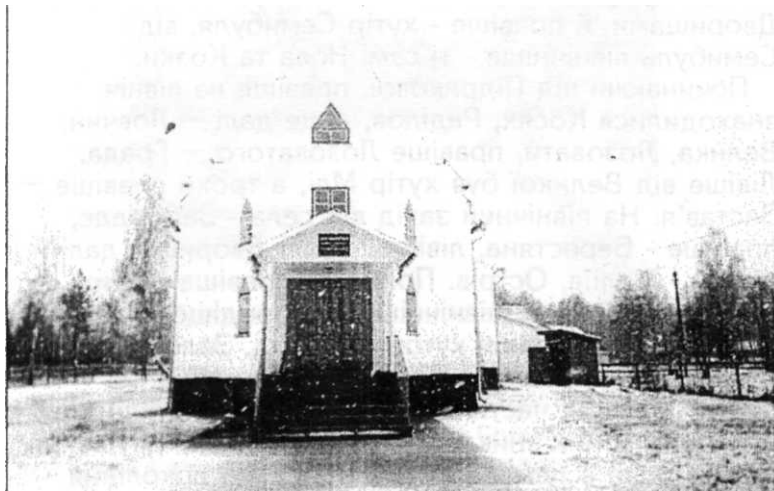

що збереглося, в якому йдеться про церкву, яка існує й донині.

Свого часу храм переживав велике паломництво мирян до нашої церкви. Його пов'язували з легендою про проходження через наше село Святої Богородиці. На місці відпочинку її, біля хутора Ловчин, і дотепер стоять три хрести, а поблизу, нібито, була криничка. Куди зникла криничка й чи взагалі була там — нині достеменно невідомо.

Старі люди завжди говорили, що всі біди — великі і малі - минали наше село, навіть у грізні роки німецької окупації, бо воно — «особливе». В ньому жили чесні й працьовиті, з високою християнською мораллю та єдиним віросповіданням. Не було поділу на «своїх і чужих». Згодом до села все частіше почали навідуватися релігійні місіонери, завозили гуманітарну допомогу: одяг, продукти. Так, наприкінці ХХ-го - на початку ХХІ століття виникла нова релігійна течія в селі - п'ятдесятництво. А в 2006 році вони збудували новий Дім молитви.

Ще здавна тут виникли хутори із загадковими назвами. Всі вони протягом довгих часів були ізольовані один від одного болотами. Лише згодом люди ходили, а пізніше - їздили одне до одного однією дорогою й протоптали броди. А вздовж них проклали кладки, які проіснували аж до 70-х років ХХ ст. Ходили люди і вдень, і вночі, від хутора до хутора, від села до села цими кладками. Спотикалися, падали і не один раз мокли по пояс у воді. Бувало їдеш підводою, намостивши поверх драбин воза палок і сіна, пливеш, міцно тримаючись за поручні і думаєш, що ніколи не буде кінця цим бродам. Попереду, з ліва і справа - нескінченні болота також залиті водою. То тут, то там з кряканням злітають табуни диких качок, чирків, ніби нагадують супутникам про те, що саме вони є господарями цієї дикої природи.

Розпочну розповідь про назву цих хуторів та їхнє розташування, відштовхуючись від центру села й тих хуторів, які збереглися до сьогодні. Звичайно, вони видозмінилися, адже не стало боліт і бродів до них.

На північ від села розтягнулися Гумніща, праворуч - Дубіща, прямо й лівіше - Підрикова, далі - Грикова, Великі Дворища, лівіше від них - Підосова, Заосова, правіше - Чертежик, Лавське. Правіше, понад річкою Льва, - хутір Козки, південніше - Нова. За Великими Дворищами, й правіше - хутір Семибуля, від Семибуль північніше - ті самі Нова та Козки.

Починаючи від Підрикової, правіше на північ знаходилися Косяк, Раділов, а ще далі — Ловчин, Велика, Лозовати, правіше Лозоватого — Града. Лівіше від Великої був хутір Млі, а трохи правіше — Застав'я. На північний захід від села - Забродде, правіше - Берестяна, лівіше - Малі Дворища, далі й лівіше - Маліїв, Острів. Прямо та правіше Малих Дворищ, - Ставок, північніше - Забродіще. На південь від села простяглися хутори Заброд, Залісця, лівіше - Старогород, правіше - Карповські Гумніща.

Це ті хутори, частина яких збереглася донині, а більшість із них зникла з лица землі після осушення боліт. Лише в пам'яті людей старшого покоління залишилися їхні назви та місця розташування.

Довгі часи зберігалася хутірська система, а відтак знову частково хуторяни заселяли місцевість до центру села. З приходом польської влади у 20-х роках ХХ ст. відбулася так звана комісація. По-новому були проведені нарізання земельних наділів, і люди знову роз'їхалися по своїх наділах, островах-хуторах. Проіснувала нова хутірська система аж до 50-х років ХХ століття. Із приходом радянської влади й створення колгоспів селян знову зселяли до села, або ближче до нього. Але хутори - островки з невеликими клаптиками землі - залишалися до осушення боліт у 1976 році. До цього часу життя поліщуків проходило більш-менш розмірено та спокійно. Переходичі жили повсякденними турботами. Ніхто й нічим не порушував давню сформованого устрою: вставали, коли хотіли, й лягали спати, коли закінчувався

світловий день. Тільки довгими зимовими вечорами, посідавши навколо посвіта, що палахкотів посеред кімнати, розносячи приємний запах смолистої лучини, жінки пряли нитки, ткали полотно, дівчата вишивали та співали пісень. Чоловіки займалися своєю справою: плели постолі з лозової та вербової кори, готували снасті для ловлі риби й

зокрема в'юнів. Із пруття лози плели комлі, кошиці, коши. Будували хати маленькі, здебільшого з однією кімнатою (в кращому випадку з сіньми і коміркою), яка була і кухнею, і вітальнею, і спальнею. Лише декілька хат в селі були на дві кімнати, тобто кухня, вітальня і спальня одночасно. Аж до шістдесятих років ХХ ст. було великою проблемою влаштувати приїжджих вчителів на квартиру. Проіснували такі будівлі ще довго, покриті соломою, очеретом або дранкою. Жили в них по дві - три сім'ї. Спали хто де: на полу, на широкій лаві, а то й просто на підлозі, застеленій рогожею, сплетеною з лепеху. Будувати хати більші і кращі люди самі не вмiли, хоч навколо поселень ріс чудовий ліс. Будували приїзжі з ближніх і далеких сіл за чималі, як на той час, гроші, яких в людей було обмаль.

Лише згодом місцеві майстри опанували це ремесло.

Це одна з хатинок вже пізніших часів, яка збереглася до наших днів вже добряче понівечена природними руйнівниками: вітром, дощем, сонцем.

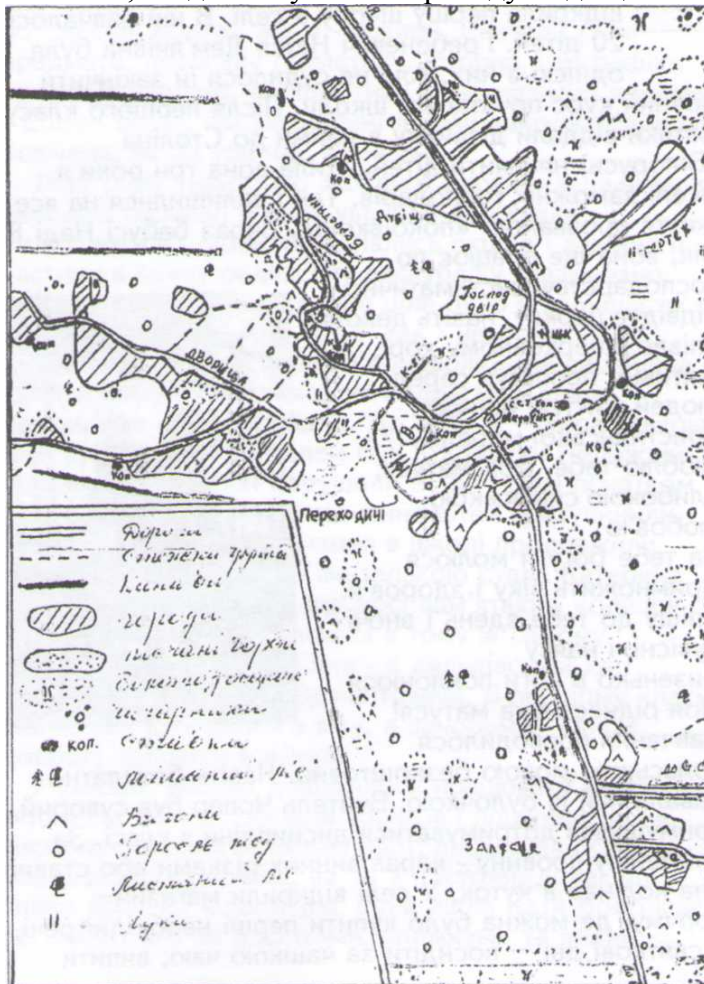
Часовим виміром був схід і захід сонця, а ще, в нічну пору, - спів півнів, які сповіщали про скоре настання ранку. Життя було помірним, спокійним, не було нагальних причин поспішати, хвилюватися. Усе це слугувало запорукою здорового сну і доброго здоров'я.

Люди жили довго і безтурботно. Свої недуги лікували природними засобами: відварами з трав та настоянками з ягід, фруктів та овочів. Лікарів не було, тільки бабки-шептухи надавали допомогу хворим. Проходив природний добір, виживали тільки здорові та сильні. Слабкі та немічні - вмирали ще в дитинстві або в молодшому віці. І жили переходичани до ста років. Дехто з потомків живе й досьгодні, одержавши у спадок від дідів і прадідів хороший задаток здоров'я. 85-річна Марія

Дем'янівна Лісовець за свої довгі роки життя не була жодного разу в лікарні й навіть уявно не знає смаку таблеток!

Мешканці цього краю вели натуральний спосіб життя: нічого не продавали і нічого не купували, все виробляли своєю працею. Навіть вогонь добували за допомогою кременя, кресала та губки, виготовленої з гриба-трутовика, що росте на березових стовбурах. Обробляли землю дерев'яним знаряддям. Сіяли жито, ячмінь, овес, просо, бобові — горох, біб, квасолю, подекуди сочевицю. А ще невід'ємними аграрними культурами були льон, коноплі, з яких виробляли олію, полотно для пошиття нижнього та верхнього одягу, плелися «вірвовки» та «волоки», за допомогою них взували постолі. Все це робили руками: готували прядиво, пряли нитки за допомогою гребеня та веретена, а на кроснах ткали полотно, жали жито, ячмінь, овес тільки серпом; льон і коноплі рвали руками. Потім зернові молотили ціпами, просо виминали ногами, а зерно льону і конопель вибивали дерев'яними пращами. Зерна жита молотили в жорнах, а просо товкли в ступі. І одержували продукти чисті, натуральні, без жодного зайвого запаху чи смаку. Взамін за мирне співіснування природа щедро віддячувала, багатством цього неповторного краю. І жилося хоча й тяжко, але тихо та спокійно, аж до поступового приходу сюди цивілізації.

Початок іншого життя

У 20-х роках ХХ ст. розпочалася нова ера в житті поліщуків. В 1928 році польська влада __ відкрила першу школу в селі. В ній навчалося 20 дітей. Гребеневич Надія Дем'янівна була однією з них. Але не судилося їй закінчити повний курс початкової школи. Після першого класу батьки віддали дівчинку в найми до Століна (Білорусь) нянчити дітей. Жила вона три роки в оселі заможних господарів. Так і залишилися на все життя прозваною «покоївкою». Зараз бабусі Наді 88 рік, вона ще працює по господарству, систематично відвідує церкву, навіть деколи співає в церковному хорі. Активно пропагує серед людей життєві цінності християнської моралі. Люблю тебе, моя матусю, Глибокою синівською любов'ю

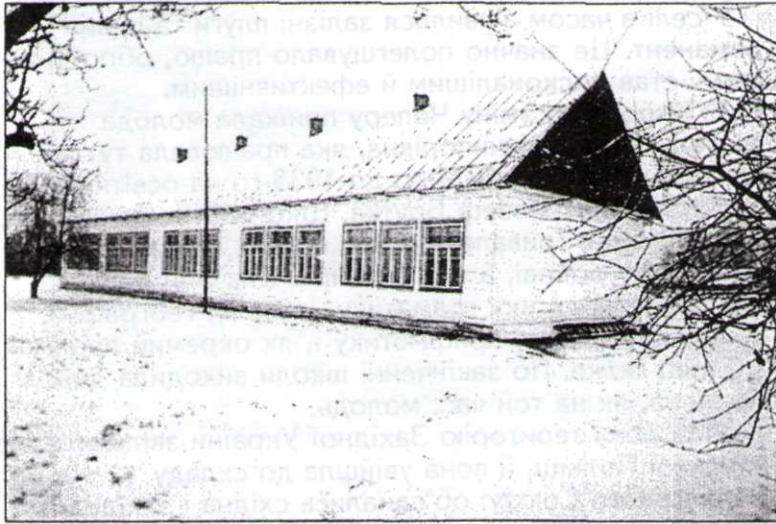
За тебе богу я молюся Примножить віку і здоров'я. Спішу до тебе вдень і вночі І увісні, і наяву Низенько в ноги поклонюся
Моя ріднесенька матусю! Навчання проводилося польською мовою безкоштовно. Навіть безплатно давали чай із булочкою. Вчитель Чопер був суворий, примушував дотримуватися дисципліни в класі. За найменшу провину - карав винних різкими або ставив «на коліна» в куток. У селі відкрили магазин— корчму, де можна було купити перші необхідні речі, у святкові дні — посидіти за чашкою чаю, випити чарку горілки. Правда, пили тоді зовсім мало.

У селі з часом з'явилися залізні плуги та інший реманент. Це значно полегшувало працю, обробіток землі став досконалішим й ефективнішим.

1930 року на зміну Чоперу приїхала молода вчителька Міна Ничипорівна, яка працювала тут аж до 1937 року. Від 1937-го до 1939-го на освітянській ниві працював Йозеф Брукта. Школа була початкова, але навчання тривало 7 років: в 1-3-х класах вчилися по одному рокові, а в 4 - чотири. Вивчали різні предмети: польську граматику, історію, географію, природознавство, арифметику і, як окремий предмет, - Слово Боже. По закінченні школи виходила доволі освічена, як на той час, молодь.

1939 року територію Західної України звільнили від панської Польщі, й вона увійшла до складу Радянського Союзу: об'єдналися східна і західна її частини в єдину радянську республіку. Безумовно, об'єднання України в єдине ціле було й залишається великою подією. Але УРСР так і не стала незалежною: з рук одного поневолювача перейшла до рук іншого. Із приходом радянської влади навчання в школі тривало. До того ж — українською мовою. Першим учителем був Костянтин Недождій. Мирне життя селян порушили в 1941 році початком Другої світової війни - навчання дітей призупинили. Тільки в 1947 році навчання в школі продовжили. Першою післявоєнною вчителькою стала Катерина Іванівна Бригінська. Її ще досі пам'ятають колишні учні. Навчання проводилося в тому ж самому приміщенні, що й до війни - в дядьківській хаті Вакули Олексійовича Домантовича. В першому класі навчалися діти різного віку, а вечорами - також дорослі чоловіки й жінки.

У тяжких умовах доводилося працювати молодій вчительці: голод, нестача зошитів і підручників, не вистачало навіть шкільних парт, писали на ослонах. Часто легко одягнена, взута в постолі, долаючи пішки десятки кілометрів, вона йшла Катя Бригінська до Рокитного за зошитами, книжками та іншим учнівським приладдям, щоб потім виміняти в батьків школяриків на харчі.

1949 року через недогляд техпрацівниці приміщення школи згоріло. Навчання знову проводилося в дядківських хатах, поки в 1958 — 1959 роках колгосп не збудував невеличку школу з чотирма маленькими класними кімнатами й коридором. Тоді директором школи був Василь Іванович Балачій.

У 1949 році в Переходичі приїхала молода вчителька Галина Іванівна Савенко, яка працювала в селі до виходу на пенсію в 1983 році. Від 1950 року працювала тут також вчителька Тетяна Іванівна Дробот.

Довгі післявоєнні роки техпрацівницею тут була Василина Семенівна Василевич аж до самого виходу на пенсію 1983 року. Тяжко доводилося в ті роки техпрацівникам. На їхні жіночі плечі та руки було покладено всю чорнову роботу.

У 1954 році відбувся перший випуск семикласників. 8 учнів отримали свідоцтво про здобуття семирічної освіти. До їхнього числа належить також і автор цих рядків.

1959 року школа стала восьмирічною, а в 1968-го в

надтяжких умовах звели нову з п'ятьма просторими класними кімнатами, великим коридором, який з'єднав учительську з кабінетом директора, гардеробну, веранду. Всього лише за один рік збудували школу під моїм керівництвом. Ще одне шкільне приміщення, пізніше споруджене під моїм керівництвом, згодом переобладнане в шкільну їдальню директором Марією Арсенівною Домантович.

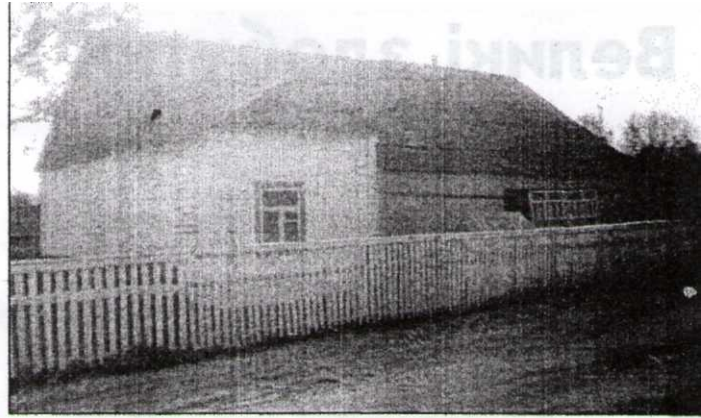

37 років відпрацювала в школі Галина Трифонівна Слободенюк, яка приїхала з Хмельниччини в 1956 році, тут вийшла заміж, створила сім'ю і назавжди залишилася корінною жителькою Переходичів. Вийшла на пенсію в 1993-му. 42 роки відпрацювали ми з дружиною Марією Арсенівною, розпочавши вчителювання 1961 року і закінчили в 2003 році з виходом на заслужений відпочинок. (Фото першого дзвоника). Я провів у школі одну з перших урочистих лінійок, присвячених святу Першого дзвоника. Потім урочисті лінійки стали традицією. На фото — свято Останнього дзвоника 2003 року.

2004 рік для учнів та їхніх батьків, учителів став знаковим — відкрили нове приміщення початкової школи. Школа перейшла на однозмінне навчання. Велика заслуга в цьому - директора школи Марії Арсенівни Домантович, яка викупила у радгоспу «Старосільський» незавершене будівництво сільської бані, а потім переобладнала її на шкільне приміщення. Активну участь у ньому взяв колишній депутат районної ради Володимир Васильович Крижов. Вагомий внесок у розвиток освіти на селі й створенні матеріально-технічної бази школи зробив її директор Сергій Михайлович Домантович. У 2006 році школу I-II ступенів реорганізували в школу I-III ст. Переходицькі діти нині мають можливість «без

відриву» від своїх батьків здобувати повну середню освіту в рідному селі. Адже раніше переходицькі діти здобували середню освіту в Старосільській, Вежицькій середніх школах, а ще раніше (в 1958 — 1960-х) - кілька учнів ходили в Березово, долаючи 30-кілометрову відстань по бездоріжжю, болотами протягом 2-3 років. Транспорт тоді курсував дуже рідко.

Довгі роки навчання дітей були нелегкими. Босоногими, напіводягненими, напівголодними, вони випасали худобу навесні й восени, коли в школі тривало навчання. А ще давалося взнаки «двозначне» ставлення батьків до навчання своїх дітей. Люди говорили: «Як-небудь закінчуй школу, все-одно вчителем не будеш»... Вони не вірили, що в майбутньому і в нашому селі будуть не приїжджі, а свої вчителі, медики та інші спеціалісти з вищою освітою.

Сьогодні в школі, в фельдшерсько-акушерському пункті села та за його межами працюють випускники Переходицької загальноосвітньої школи, тобто вихідці з рідного села.

За всі роки аж до 90-х ХХ ст. чимало змінилося вчителів, директорів школи. Часом вони довго не затримувалися й істотних змін в розвиток освіти в селі не внесли.

Великі здобутки і втрати

Поява досконаліших знарядь праці полегшила тяжку працю поліщуків. Дерев'яні плуги-сохи було замінено залізними плугами, з'явилися нові знаряддя праці, виготовлені з металу. Люди почали ефективніше обробляти землю, легше виконувати й досконало проводити інші види робіт.

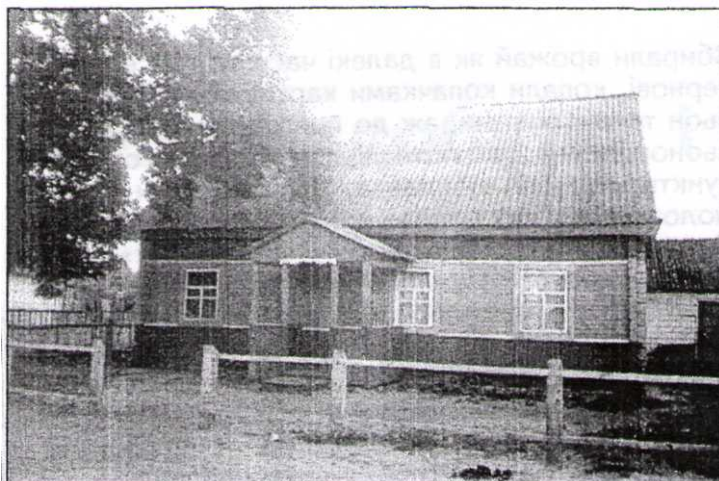
Із приходом радянської влади в Західній Україні розпочали втілювати в життя «грандіозні плани» колективізації. В селах створювали колгоспи. Дійшла черга й до Переходичів. В 1949 році організовано колгосп імені «Сталінської Конституції». В селян забрали землю, худобу і весь сільськогосподарський інвентар. Люди залишилися ні з чим.

Тяжко було розлучатися з набутиим за багато років виснажливої праці реманентом, худобою, землею. Особливо — заможнішим господарям. Щоб обробити клаптик землі, залишеної селянинові, переходивець змушений був іти й просити в начальства власні воли. Тяжкими були перші роки колгоспного життя, знизилася врожайність сільськогосподарських культур. Недостатньо ефективно обробляли землю, відчувалася гостра нестача добрив, а ще давалися взнаки подвійні стандарти в поведінці людей — неоднаковим було відношення до «свого» і «колгоспного». Заробіток - надзвичайно низький, лише по 200-300 грамів зерна давали за зароблений «трудодень». Протягом важкого дня заробляли найбільше по п'ять «трудоднів». Маленькі клаптики орної землі, що губилися на острівках, були непридатними для обробітку тракторами, комбайнами. Та й такої техніки в перші роки існування колгоспу ще не вистачало. Довгий час землю обробляли волами, навіть коней не вистачало. Збирали врожай як в далекі часи: жали серпами зернові, копали копачками картоплю, обробляли льон також руками, аж до приготування льоноволокна, яке потім відвозили на заготівельні пункти. Зернові, щоправда, обмолочували молотаркою, яку раніше конфіскували в родини Домантовичів, по-вуличному — «Лівонових». Запускали в роботу молотарку за допомогою манежа, який крутили три пари волів. Лише згодом воли замінили «паровиком», а ще пізніше — трактором.

Змінювалися також форми колективного устрою. Спочатку створили колгосп на базі одного села Переходичі. Потім в один колгосп об'єднали два села - Переходичі та Вежиці. Через малу ефективність господарювання колгоспи почали реорганізовувати в підсобні господарства, потім — у радгоспи, КСП, «пайгоспи». Наприкінці знову почали утворюватися приватні господарства, - як в добрі далекі часи. Але вже з іншими селянами, з їхньою новою ментальністю. В багатьох із них давно «відбили» бажання працювати на землі. Більшість молоді подалося до міста, робота на землі стала малоприбутковою, а життя — малоцікавим.

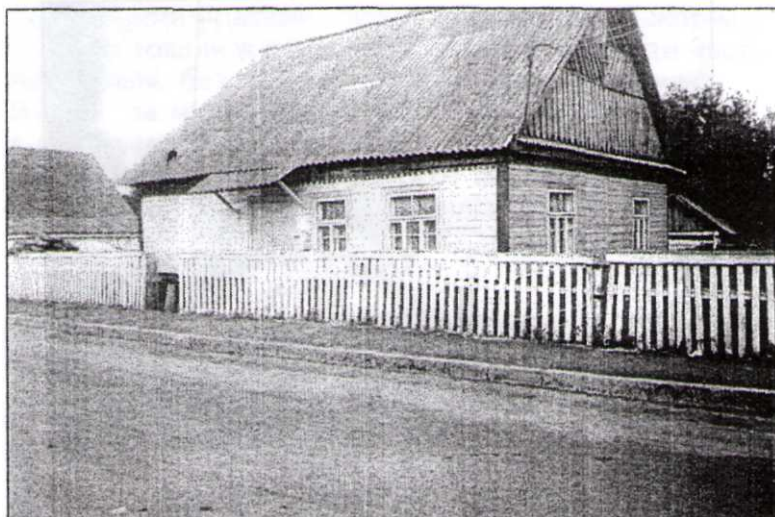
Пройдуть роки й люди збагнуть, що без землі життя неможливе. По-новому відроджуватимуться села, й житимуть справжні господарі, щасливі й заможні.

Я вірю в це, як вірю в настання завтрашнього дня!

Було б несправедливо з мого боку не повідати й про ті величезні зміни, яких зазнали Переходичі за останні 40-50 років. За цей час у селі побудували три шкільні приміщення, четверте — придбали коштом держави в мене. У 1959 - 1960 роках громадою збудували сільський клуб. 1973-го - магазин.

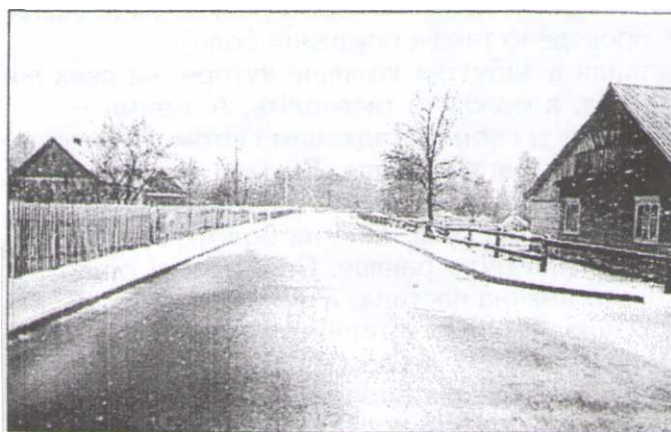
1968 року до Переходичів провели радіо, телефон, а в 1971-му село електрифікували. Це були надзвичайно великі події для всього села. Люди мали змогу

дізнаватися про те, що відбувається в світі, зв'язуватися по телефону. В хатах почали з'являтися телевізори.

З 1974 увели в експлуатацію нове приміщення ФАПу. У 1976 році розпочато наступ на одвічні поліські болота. Аж до сусідніх сіл — Будимлі, Великих Озерів — простягнулися тисячі гектарів орної землі (в інших селах проведено також осушення боліт).

Й «пішли в забуття» колишні хутори, на яких жили сотні років, а можливо тисячоліть. А з ними — болота, ліси зі своїм загадковим світом. Безумовно, жити стало набагато легше. Відпала потреба «накопувати» грядки. Чимало сіна почали заготовлювати на суші, а не на болоті, стоячи по пояс у воді, як було раніше. Орної землі стало так багато, що значна частина її залишилася незайманою, поросла чагарниками.

1996 року збудували дорогу до Старого Села, а ще раніше — до Будимля (щоправда, її й досі не добудували). А в 2008 році закінчили капітальну реконструкцію дороги до Старого Села. Її розширили, частину - покрили асфальтом (біля сіл і трохи - в селах), решту - товстим шаром щебеня з ущільненням. Велика заслуга у будівництві дороги Переходичі-Старе Село як і у відкритті середньої школи належить народному депутату України Павлу Гнатовичу Сулковському. Він постійно надає посильну матеріальну допомогу установам та простим людям, які звертаються і потребують цієї допомоги: хворим, немічним. Поліщуки раді, що Павло Гнатович представляє їх у вищому законодавчому органі країни, хоч неоднозначно сприйняли його перехід в Партію регіонів. Восени 2004 року до Переходичів організували регулярне автобусне сполучення. Подія ця стала знаковою для жителів. Вперше за всю історію села переходи́вці отримали можливість з'їздити до обласного центру за один день, чотири рази на день з'їздити до райцентру, дістатися до сільської ради.

Невпізнаним стало село та його мешканці. Побудовані й будуються добротні хати, літні кухні, бані під шифером тощо. У кожній хаті — телевізор, й не один. А на подвір'ях все більше з'являється легкових та вантажні автомобілів, тракторів, комбайнів, власних пилорам. Протягом 2006-2008 років стало можливим налагодити тут мобільний зв'язок. У селі тепер немає майже жодної сім'ї, яка б не мала 1-2 мобільних телефони. До Переходичів прийшла повна цивілізація: з усіма її атрибутами, позитивами, зручністю, й, без сумніву, — з негативами. Змінилося не лише село, а й люди.

Відійшло в далеке минуле одвічне взуття — постолы, навіть забули, як їх плести. Став легендою одяг з домотканого полотна. Далеко в шафах поціновувачів

старовини заховано давній жіночий одяг: спідниці, обшиті «лентами» (стрічками), своєрідні косртини-кошулі, шнірочки, також оздоблені різними прикрасами. Почали одягатися по-сучасному, модно й доботно. Особливо поліпшилося життя селян, їхнє матеріальне забезпечення за роки Незалежності України. Потужно розширилася мережа приватної торгівлі. Те, що колись називали спекуляцією, тепер — законний бізнес. У селі відкрито перший приватний магазин. Нажаль, не в усіх селах України спостерігаємо таке. Здебільшого, на селі залишилися лише люди похилого віку. А що утримало села Полісся від їх цілковитого розпорощення? Мабуть, багатство природи цього краю (ягоди - клюква, чорниця, ожина), гриби та ліс, а ще — постійні поїздки «на заробітки».

У народі кажуть: «Не було добра, та лихо допомогло». Значну допомогу селяни отримали після аварії на Чорнобильській АЕС. Величезні субсидії для багатодітних родин, безоплатне харчування дітей в школі. Значно раніше люди можуть виходити на пенсії. Жінки-матері, які народили й виховали п'ять і більше дітей, отримують значні доплати до пенсії. Усе вже є, ось тільки тепер не вистачає головного -здоров'я!

Навічно в пам'яті народній.

Відгрімлі останні бої тисяча дев'ятсот сорок п'ятого року. На полях битв полягли мільйони громадян різних народів і національностей. Не дочекалися з війни своїх синів матері, дружини чоловіків, а діти батьків. Роками їм снилося, що все ще йдуть їхні рідні далекими дорогами, добираючись до рідних домівок.

Більшість дружин так і залишилися на все життя незаміжніми "фронтовичками", а діти росли сиротами, позбавлені ласки й батьківської турботи. Тільки я невеличкого села Переходичі пішло на фронт 41 чоловік. Навічно залишилися в далеких краях, в чужій землі 23 наших земляки:

Василевич Никифор Хомич;
Василевич Тимофій Іванович;
Василевич Влас Олексійович;
Василевич Гордій Іванович;
Василевич Андрій Йосипович;
Василевич Микола Титович;
Василевич Семен Миколайович;
Василевич Іван Якович;
Василевич Петро Климович;
Домантович Михайло Степанович;
Домантович Степан Іванович;
Домантович Кіндрат Родіонович;
Домантович Андрій Миколайович;
Домантович Карп Олексійович;
Домантович Олексій Овдійович;
Лісовець Хома Данилович;
Лісовець Олександр Хомич;
Лісовець Євмен Терентійович;
Лісовець Антон Карпович;
Свиридович Свирид Йосипович;
Гребеневич Михайло Дем'янович;
Гребеневич Петро Мілетійович;
Петровець Іван Якович.

Нехай пробачать рідні, мої односельці, якщо когось проминув у списках.

Лише 18 воїнів-селян повернулися живими. Частина з них були покаліченими: без рук, поранені, контужені. Ось їх імена та прізвища:

Гребеневич Пилип Степанович,
Гребеневич Микола Григорович,
Петровець Гаврило Андрійович,
Василевич Федір Степанович,
Василевич Архип Титович,
Василевич Микола Іванович,
Василевич Корній Юхимович,
Василевич Семен Тарасович,
Василевич Павло Кузьмич,
Василевич Микола Кузьмич,
Домантович Іван Степанович,
Домантович Дем'ян Карпович,
Гребеневич Мартин Архипович,
Гребеневич Яків Миколайович,
Василевич Данило Овсійович,
Петровець Пилип Андрійович,
Петровець Ілля Якович,
Полюхович Самійло Павлович.

А це фото 70-х років, на якому зображено частину фронтовиків із учнями - відмінниками навчання місцевої школи.

Боляче було дивитися на цих знедолених людей, незахищених, кинутих напризволяще державою, владою, за яку проливали кров, віддавали життя. Василевич Архип Титович повернувся з війни з ніг до голови прошитий кулями, ледь пересувався по землі. Його зустріла змучена працею дружина з трьома діточками на руках. Йому, інваліду 1-ї групи, виділили пенсію, спочатку - 40 крб., а потім - 70 крб. (зі слів родичів). Правда, дозволили тримати коня, як засіб пересування (!). Домантович Дем'ян Карпович і Василевич Федір Степанович повернулися з фронту без лівої руки кожен. Обом їм була призначена пенсія аж по 7 крб на місяць(I). Потім її підвищили до... 16 крб. Періодично викликали на комісію, чи, бува, не відросла рука! Лише останні роки залишили в спокої.

Ось така була вона, та "батьківська" турбота радянської влади про своїх захисників Вітчизни. А увесь же час будували "світле майбутнє"! Для кого?

Окремими рядками хочеться розповісти про ще один аспект історичної дійсності в житті нашого народу, в житті моїх односельчан.

...Закінчилася війна, люди розпочали відбудовувати народне господарство: орали землю, вирощували хліб. А по лісах все ще ходили окремі групи нескорених борців за незалежну Україну, ведучи боротьбу проти радянської влади, її активістів. Хоч їх боротьба вже була малозначимою. Тільки й того, що наводили страх на мирне населення. Можливо, під виглядом справжніх патріотів ходили озброєні перевертні, грабуючи, а то й вбиваючи людей. Дехто з місцевих жителів називав патріотів бандерівцями, інші бульбовцями, а влада - українськими буржуазними націоналістами-оунівцями. І настільки сильно вдовбували цю думку в голови селян, що й до нині частина людей носить це в пам'яті. Правда, цьому добряче допомагають ще й нинішні "ідеологи" внутрішніх і зовнішніх ворогів.

По лісах і селах ходили цілі загони енкаведистів, ведучи боротьбу проти месників-націоналістів. За участі місцевих жителів були створені так звані «ічтрєбітельніє батальйони» для охорони села, учасників яких називали зневажливо «стрибки». Усіх, хто брав участь, або чим-небудь допомагав бандерівцям, - вивезли в

Сибір, а їхні господарства, будинки, худобу - конфіскували. Так жорстоко були покарані: сім'я Домантовича Карпа, Домантовича Радіона Миколайовича, Домантовича Івана Олифіровиуа, Домантовича Дмитра Романовича, Лісовця Вакули Олексійовича, Лісовця Терентія, Василевича Кліма і його сина Григорія та інших.

Тільки після хрущовської "відлиги" всі вони були реабілітовані, тобто прощені владою, але повертатись не було до чого.

Батьки та їхні діти до 90 - х років минулого століття носили "ярлик" бандерівця і були позбавлені всіляких прав: бути обраними, або призначеними на будь-які керівні посади. Дякуючи незалежній Українській державі поступово утверджується історична справедливість. Всі громадяни стають рівноправними. Але ще й досі є сили, які чинять супротив цьому. Останнім акордом цієї історичної епопеї стало вшанування в День Перемоги тих, хто воював за самостійну Україну і тих, і тих хто боровся проти них. За одним святковим столом сиділи вони поруч, піднімаючи келих вина і кожний думав свою думу: забути не можна, а пробачити треба. "Історію не можна змінити, її треба просто знати і пам'ятати, щоб більше ніколи не повторювати її помилок" - казали давні філософи.

Хочеться вірити: настане час, коли всі люди нашої країни, політики різних «кольорів» об'єднаються в єдину могутню силу, будуть жити в злагоді, зі спільними поглядами і думками, не буде поділу на "наших" і "ненаших", на "своїх" і "чужих". Заживемо на нашій Богом даній українській землі, щасливо і заможньо.

Усі учасники, які боролися на фронтах 1941 - 1945 років, і ті, хто наближав День незалежності Української держави, села Переходичі - вже відійшли у вічність. Багатьом із них не судилося дожити до цього світлого дня, порадити позитивним змінам в їхньому рідному селі. Пройдуть роки, народжуватимуться нові покоління і

поволі згаснуть в пам'яті односельчан їхні імена, хіба що збережуться скупі рядки цієї короткої оповіді.

Післямова

Закінчуючи свою оповідь про минуле й сьогоднішнє села Переходичі та його жителів, І_я намагався коротко зафіксувати картину Поліського краю, мого рідного села та його мешканців, встановити закономірності розвитку суспільства в його маленькому осередку — сільській громаді. Нехай пробачить мене читач за, можливо, допущені неточності в датах, подіях і назвах. Але я намагався максимально точно змалювати дійсність, щоб зберегти ці відомості для майбутніх поколінь.

У глобальному масштабі та зокрема в маленькому селі Переходичі відбулися великі зміни, до того ж, здавалося б, на краще. Краще стали жити люди. У добротних оселях - добрий матеріальний достаток. Поліщуки їдять продукти, яких колись не бачили й навіть про такі не чули. У кожного - рухома й нерухома власність — господи, техніка, телевізори, телефони. Люди різними шляхами й засобами намагаються поліпшити матеріальний бік свого життя, забуваючи інколи про найголовніше — духовність і здоров'я. В Біблії сказано: «Багатство спустошує душу і тіло людини». А мудрі казали: «За гроші щастя не купиш». Про це знає кожна мисляча людина. Але більшість чинить по-іншому.

Осушення боліт, масове вирізування лісів, а потім його спалювання й не лише в Переходичах, а й по всій Україні, на додаток - аварія на Чорнобильській АЕС, призвели до різкого погіршення екології навколишнього світу. Люди стали масово страждати хворобами, які раніше були рідкісними: інфаркти, рак, інсульты тощо. У них погіршується імунітет. Молоді жінки, матері не можуть нормально народжувати дітей, навіть під пильним наглядом лікарів. А бувало, піде жінка в поле жито жати -додому несе новонароджену дитину. Що це, наслідок добробуту чи щось інше? І поки всі на Землі не зрозуміють, що Матінку-Природу потрібно берегти, як самого себе, інакше будемо заручниками її збіднення й спустошення. Бо ми самі - частка цієї природи.

Настане час, коли кожен зрозуміє хибність своїх поглядів на оточуючий світ. Але щоб не було пізно! Не можна жити сьогоднішнім днем, потрібно думати, дбати про майбутнє наступних поколінь.

Насамкінець дякую своїй долі, що я народився й виріс у старовинному чудовому Поліському краї, рідних Переходичах. Зберіг у пам'яті, як свідок, минуле, носив постолі, одяг із домотканого полотна. Разом зі своїми односельчанами розділяв радість і неприємності, вніс маленьку частку в покращення життя села, в його історію. На зміну нам прийдуть нові покоління, й будуть вони примножувати славу і красу села Переходичів, вписувати нові сторінки в його велику історію.

А назва села, мабуть, назавжди залишиться як пам'ятка про далеке минуле цього краю, його легенди, таємне та явне, одне слово — його Історію.

Коли народився Микола Кіндратович ДОМАНТОВИЧ - достеменно сказати неможливо: 1940-го, а може в 1941 році. Оскільки документів про дату народження не збереглося, втім, як і в багатьох його односельчан, мама пана Миколи в своїх твердженнях часто наводить суперечливі докази. Нехай як хочуть, так і вважають односельчани Миколи Кіндратовича, з якими він виріс і прожив добрий відтинок життя, однак мати точно знає: це була середина вересня місяця. Отже, офіційною датою народження Миколи Домантовича можна вважати 20 вересня 1940 року. Його батько загинув на фронті. Мати вдруге вийшла заміж і народила ще сімох дітей. 1947 року Микола пішов до першого класу, а в 1954-му - закінчив сім класів місцевої школи. Це був перший випуск семикласників за всю історію рідного села. Протягом чотирьох років їздив на заробітки до південних областей України. Навіть побував на цілинних землях Казахстану.

У 1958 році пішов до восьмого класу Березівської середньої школи й закінчив 10 класів у 1961 році. В цьому ж році розпочав свою педагогічну діяльність старшим піонервожатим у школі рідного села. 1970 року закінчив Житомирський сільсько-господарський інститут, а 1984-го - Тернопільський педінститут. Все життя, аж до виходу на пенсію 2003 року, вчителював у своєму рідному селі. 42 роки і 17 днів свого життя віддав дітям цього строкатого Поліського краю.

Одружений, дружина - Марія Арсенівна, з якою вони народили й виховали п'ять дочок.

Краєзнавче видання
Микола ДОМАНТОВИЧ
ПЕРЕХОДИЧІ: відлуння віків
Переходичі-Рівне 2008 рік